

Könyvszemle

Az objektivitás mítosza?

Pritz Pál egyike azoknak a történészeknek, akik a két világháború közötti és a II. világháború alatti magyar külpolitika történetének beható tanulmányozásával érdemben gazdagították tudásunkat a Horthy-korszakként ismert negyedszázadról. A témába vágó első tanulmányai az 1970-es években jelentek meg, első monográfiáját pedig, amely a Gömböskormány külpolitikájával foglalkozott, 1982-ben vehették kézbe az olvasók (*Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején*, 1982). Az azóta eltelt három évtizedben Pritz számos forrásközléssel, tanulmányokkal és egy újabb monográfiával jelentkezett. Ez utóbbiban a Magyarországgal kapcsolatos II. világháború alatti német elképzeléseket elemezte (*Pax Germanica*, 1999). Barátjával és kollégájával, Gergely Jenővel közösen emellett egy rövid összegzést is készített az 1919 és 1945 közötti nemzeti történelemről (*A trianoni Magyarország*, 1998). Az új évezred legelején feltűnést váltott ki megszólalása a magyar történetírást is utolérő ismeretelméleti vitában. A terjedő szkepszissel szemben Pritz a nemrég elhunyt konzervatív cambridge-i professzorra, Sir Geoffrey Eltonra emlékeztető határozottsággal érvelt a történelmi megismerés lehetősége és objektivitása mellett.

Az utóbbi években Pritz Pál részben az ELTE történelem szakos hallgatóinak pallérozásával, részben egy-egy számára fontos résztema körüljárásával foglalkozott. A Magyar Történelmi Társulat kiadásában megjelent

kötete ebbe a műhelymunkába enged bepillantást. A mű tíz hosszabb-rövidebb tanulmányt és három elemző jellegű könyvismertetést tartalmaz. Előbbiek túlnyomó része a két világháború közötti, kisebb része az egész 20. századi magyar külpolitikával foglalkozik. A három könyvismertetés viszont kilépést jelent a megszokott tematikákból. Az egyik az orosz birodalmi gondolattal, a másik Leninnel, a harmadik pedig az 1956 utáni magyar–román viszonytal foglalkozik, egy-egy frissen megjelent könyvet ugródeszkeként használva.

A kötetbe foglalt írások két legfontosabb jellemzője az újrakérdező attitűd és a filológiai alaposág. Ez különösen a kismonográfia méretű Barcza-tanulmányban érhető tetten, amelyben a II. világháború előtti londoni magyar követ 1994-ben megjelent visszaemlékezésének állításait ütközteti a szerző más forrásokkal, s bizonyítja így konkrét anyagon is a memoárok objektivitásának látszólagosságát és relevanciájuk korlátozottságát. Szerző reméli, hogy az amerikai Hoover Intézetben található naplók számos részkérdés tisztázásához járulhatnak hozzá, ha valaki egyszer végre hazahozza, és közkinccsé teszi őket. Ez valószínűleg így lesz, ha lesz, bár nem feledhető, hogy a naplók ugyanúgy kontextualizálásra és szigorú forráskritikára szorulnak, mint a visszaemlékezések. Ugyanez – rákérdezés és minuciózus alaposág – jellemzi az 1941 és 1945 közötti magyar külpolitikáról közölt rövidebb írását, melyben Juhász Gyulával és e sorok írójával szemben Pritz meggyőzően bizonyítja be, hogy Szegedy-Maszák Aladár

1943-as memoranduma nem a *Foreign Office*, hanem a magyar követek számára készült, s a brit külügyminisztériumba nem szándékosan, hanem indiszkrétció folytán került.

Az otthonosság és a magabiztosság, amelylyel Pritz az egymásnak gyakran ellentmondó dokumentumok és az egymással vitázó interpretációk között mozog, az 1945 utáni korszakokkal foglalkozó részekben kevésbé érvényesül. A 20. századi magyar külpolitika egészével foglalkozó esszéjében, amelyet először a kolozsvári *Korunk* közölt, majd angolul a *Hungarian Quarterly*-ben is megjelent, például az államszocializmus több mint negyvenesztendő időszakának mindössze két és fél, a harmadik Magyar Köztársaság húsz évének pedig egyetlen oldalt szentelt. A Horthy-korszak negyedszázadával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat viszont nyolc oldalon foglalta össze. Ebből elkerülhetetlenül következik, hogy az 1945 előtti negyedszázad bemutatása jóval plasztikusabb és ugyanakkor problémacentrikusabb, mint az 1945 utáni több mint fél évszázadé. Kétségtelen, hogy az elmúlt fél évszázad történései még kevésbé feltártak, mint az azt megelőző negyedszázadé. A szerző által is recenzált Földes-könyv (*Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés, 1956–1989*) és más munkák azonban ez esetben is lehetővé tették volna a rá egyébként oly jellemző újrakérdezés és reflexivitás szempontjainak bátrabb érvényesítését.

A kötet további fontos jellemzője a polémia mindazokkal szemben, akik tudatlanságból, politikai megfontolásokból vagy bármely más okból forrásokkal alá nem támasztható állításokkal táplálják a múltjuk iránt érdeklődő gyanútlan vagy megerősítésre éhes magyar olvasókat. Pritz Pál tiszteletreméltó szakmai ethosszal száll szembe ezekkel az iluzorikus és félrevezető nézetekkel, ámbar

vitapartnereit többnyire nem nevezi meg. Számára Károlyi Mihály éppúgy pozitív és negatív tulajdonságokkal rendelkező történelmi személyiség, mint Horthy Miklós vagy Kádár János. Egyiküket sem akarja demonizálni vagy az egekig magasztalni. Célja a megértés és a megértetés. Ezt annak ellenére dicséretesnek és elismerésre méltónak tartjuk, hogy a pár száz példányban megjelent kötet nemigen tudja felvenni a versenyt a bulvársajtó, a bulvártévé és az emberek indoktrinációjára szakosodott egyéb tömegkommunikációs eszközök garmadájával. A szerző lelkiismerete mindenesetre nyugodt lehet; ő megtette, amit szakemberként megtehetett.

De mi is a különbség a történész és a dilettáns, illetve manipulátor között? Pritz szerint lényegében az, hogy a „megismert tények hatására” előbbi „alázattal módosítja” prekonceptióját vagyis kutatási hipotézisét, sőt adott esetben el is veti azt, az utóbbi viszont a „prekonceptiójához keresgéli a történeti tényeket, tehát azokat a történész szakma határain kívüli szempontok hatására rostálja-színezi, önkényesen csoportosítja”. (110.) Vagyis a történész a szakma kristályosodott szabályai szerint végzi munkáját, a nem történész pedig szakmai etika és/vagy tudás nélkül. Ezekkel a történetírás egészének tudományosságát érintő kérdésekkel a kötetben egyetlen írás sem foglalkozik. A tanulmányok elé illesztett bevezetőben is csak röviden esik szó róluk. Aki a szerző e tárgyban kifejtett gondolataira kíváncsi, annak fél évtizeddel korábban megjelent tanulmánykötetét (*Az a „rövid” 20. század. Történetpolitikai tanulmányok, 2005*) kell kézbe vennie. (Pritz Pál: *Az objektivitás mítosza? Hazánk és a nagyvilág. 20. századi metszetek. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 2011*)

Romsics Ignác

Ifjúsági élethelyzetek

A Debreceni Egyetemi Kiadó jóvoltából 2011-ben figyelemreméltó kötettel gyarapodott a magyar nyelvű ifjúságszociológiai szakirodalom. A kötet szerzői és szerkesztői a Debreceni Egyetem szociológia szakos hallgatói és a Szociológia Tanszék Ifjúságszociológiai Műhelyének tagjai. E műhely vezetője a tanulmányok születésekor, illetve az ismertetett kutatások tervezésekor Dr. Szabó Ildikó volt. Ennek azért van jelentősége, mert a tanárnő – demokratikus pedagógiai elveivel összhangban – arra ösztönözte a fiatal kollégákat, hogy az őket leginkább érdeklő társadalmi jelenségekről tervezzenek kutatásokat, és egyáltalán nem erőltette rá a hallgatóira a saját kutatási témáit. A kötetben így tizennégy egészen különböző témájú dolgozat jelent meg tizennégy szerzőtől (néhány szerző több tanulmányt is jegyez). A kötet azonban jóval több, mint jól megírt egyetemi dolgozatok összegereblyézése, hála a tanulmányok elméleti-módszertani megalapozottságának és az okos szerkesztésnek is. Az Ifjúságszociológiai Műhely közös istállóján kívül azonban az is összeköti a tanulmányokat, hogy mindegyikben megjelenik az erős önreflexió. A fiatal kollégák saját szűkebb pátriájukban, illetve a saját szubkultúrájukban kutakodtak, de ez egyáltalán nem rontotta a kutatások minőségét, sőt. Minden tanulmányon érződik a saját világ felfedezésének öröme és az erősen motivált érdeklődés a választott téma iránt.

A tanulmányokat három témakörbe rendezték a kötet szerzőiként is debütáló szerkesztők. Az első – és egyben a legnagyobb – rész címe: *Van-e élet az egyetem előtt?* Az itt helyet kapó hét dolgozat közül az első az óvodások társadalomképével foglalkozik. A szakirodalom áttekintése után Hajdú-Bihar me-

gyei óvodákban készített fókuszcsoporthoz interjúk tanulságait ismerteti a szerző (Lovász Ildikó, 15–31.). A tanulmány legfontosabb tanulsága: „Az előnyösebb társadalmi háttérrel rendelkező óvodások – elsősorban magasabb szintű orientációjuknak köszönhetően – szegmentáltabb tudás birtokában vannak a társadalomról és a politika világáról, így differenciáltabb véleményt tudnak kialakítani 'az élet dolgairól' hátrányosabb helyzetű társaiknál.” A második tanulmány (Sóris Anett, 33–44.) több szempontból is folytatása az elsőnek. A szerző a következő kérdéseket vizsgálta Nyíregyházán: 1. „milyen tipikus karrier-elképzelések figyelhetők meg az általános iskolát elkezdő gyerekek szülei körében, 2. hogyan alkalmazzák ezek elérése érdekében a különböző szelekciós eszközöket, és 3. eltérnek-e az előző kérdésekre adott válaszok az egyes társadalmi rétegek esetén?” A legfontosabb válasz: A társadalmi státusz döntően hat a szülők gyerekeknek szánt iskolai karrier-elképzeléseire, és így alapvetően meghatározza az iskolaválasztási stratégiájukat is. Továbbá összefüggés van az iskolaválasztás és a szegregáció között. Az első két tanulmány közös tanulsága: a már óvodás korban kimutatható szociális különbségek az iskolaválasztásnál, illetve az alapfokú képzés során nem csökkennek, hanem növekednek.

A harmadik tanulmány (Nagy Zita – Dojcsák Ádám, 45–60.) az iskolákban egyre gyakoribb erőszakkal kapcsolatos kutatásokról ad érdekes összefoglalót. A negyedik tanulmány (Molnár Viktória Gizella, 61–82.) címe: *A média hatása a 14-18 évesek előítéleteségére*. A szerző figyelemreméltó módszertani apparátust használva végül is arra jut, hogy nincs igazán jelentős médiahatás, és ezt bátran le is írja, noha nem ez volt az induló hipotézise. Az ötödik tanulmány a kárpátaljai kö-